

Opodatkowanie dochodów nieujawnionych

Piotr Pietrasz

Oficyna

a Wolters Kluwer business

Prawo jest na naszej stronie!

**www.profinfo.pl
www.wolterskluwer.pl**

- codzienna aktualizacja
- pełna oferta
- zapowiedzi wydawnicze
- rabat na zamówienia zbiorcze
do negocjacji
- uproszczony sposób zakupu e-mailem:
zamowienia.internet@wolterskluwer.pl

Opodatkowanie dochodów nieujawnionych

Piotr Pietrasz

Oficyna

a Wolters Kluwer business

monografie

Wydawca:
Ewa Fonkowicz

Redaktor prowadzący:
Ewa Fonkowicz

Skład i łamanie:
Studio Lotus

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2007

ISBN 978-83-7526-323-7

ISSN 1897-4392

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Wydawnictw Książkowych i Czasopism Prawniczych
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00

Redakcja Książek
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

Księgarnia internetowa: www.profinfo.pl

Druk i oprawa:
Drukarnia Wydawnictw Naukowych Sp. z o. o.
ul. Żwirki 2, 90-450 Łódź

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Od autora	11
Wstęp	13

CZĘŚĆ I

Ogólna charakterystyka opodatkowania dochodów nieujawnionych

Uwagi wstępne	17
Rozdział 1. Dochód jako przedmiot opodatkowania.	19
Rozdział 2. Charakterystyka dochodów nieujawnionych ...	34
Rozdział 3. Powstawanie dochodów nieujawnionych	42
3.1. Przyczyny powstawania dochodów nieujawnionych	
3.2. Metody obniżania obciążenia podatkowego skutkujące powstawaniem dochodów nieujawnionych	46
3.3. Oszustwo podatkowe jako bezpośrednia przyczyna powstawania dochodów nieujawnionych	48
Rozdział 4. Potrzeba opodatkowania dochodów nieujawnionych	53

4.1. Konsekwencje istnienia dochodów nieujawnionych...	53
4.1.1. „Szara strefa” a opodatkowanie dochodów nieujawnionych.....	54
4.1.2. Pozytywne skutki istnienia dochodów nieujawnionych.....	56
4.2. Przesłanki opodatkowania dochodów nieujawnionych..	57
4.2.1. Nieodzowność świadczenia podatkowego jako przesłanka opodatkowania dochodów nieujawnionych.....	57
4.2.2. Konstytucyjne przesłanki opodatkowania dochodów nieujawnionych	61
Rozdział 5. Istota wymiaru podatku od dochodów nieujawnionych	72
5.1. Metody ustalania podstawy wymiaru w podatkach dochodowych	72
5.2. Charakterystyka techniki ustalania podstawy opodatkowania w oparciu o znamiona zewnętrzne...	75
5.3. Modele opodatkowania dochodów nieujawnionych...	82
5.4. Przedmiot i podstawa opodatkowania w konstrukcji opodatkowania dochodów nieujawnionych	85

CZĘŚĆ II

Obowiązujące zasady opodatkowania dochodów nieujawnionych w Polsce

Uwagi ogólne	95
--------------------	----

Rozdział 1. Podatek od dochodów nieujawnionych	99
1.1. Podmiot podatku	99
1.2. Przedmiot opodatkowania.....	106
1.3. Podstawa opodatkowania.....	121
1.3.1. Ogólna charakterystyka podstawy opodatkowania w konstrukcji opodatkowania dochodów nieujawnionych	121
1.3.2. Ustalanie wartości poniesionych wydatków i wartości zgromadzonego mienia	124

1.3.3. Ustalanie wartości mienia zgromadzonego przed poniesieniem wydatków lub zgromadzeniem mienia, świadczących o ogólnym dochodzie, pochodzącego z przychodów uprzednio opodatkowanych lub wolnych od opodatkowania	133
1.3.4. Inne czynniki mające wpływ na wysokość podstawy opodatkowania w podatku od dochodów nieujawnionych	146
1.4. Stawka podatkowa	152
1.5. Wymiar podatku.	153
1.6. Tryb i warunki płatności podatku	159

Rozdział 2. Wybrane zagadnienia z zakresu postępowania w przedmiocie wymiaru podatku od dochodów nieujawnionych

2.1. Charakterystyka postępowania	161
2.2. Postępowanie dowodowe.	164
2.3. Ciężar dowodzenia	187
2.4. Ocena dowodów	195
2.5. Postępowanie i wymiar podatku w przypadku podatników pozostających w związku małżeńskim...	201

Rozdział 3. Szczegółowe zagadnienia związane z opodatkowaniem dochodów nieujawnionych... 211

3.1. Opodatkowanie dochodów nieujawnionych a obliczenie dochodu w drodze oszacowania.....	211
3.2. Uznanie administracyjne a opodatkowanie dochodów nieujawnionych.....	218
3.3. Opodatkowanie dochodów nieujawnionych a ryczałtowy wymiar podatku dochodowego.....	222
3.4. Opodatkowanie dochodów nieujawnionych a sankcja podatkowa	231
3.5. Opodatkowanie dochodów nieujawnionych a odpowiedzialność karna skarbową	240
3.6. Przedawnienie a opodatkowanie dochodów nieujawnionych.....	244
3.7. Podatek od dochodów nieujawnionych na tle systemu podatkowego.....	247

3.8. „Pranie brudnych pieniędzy” a opodatkowanie dochodów nieujawnionych.....	256
Wnioski.....	264
Bibliografia	275

Wykaz skrótów

Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz. U. RP	– Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polski
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
k.k.s.	– ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz. U. Nr 83, poz. 930 z późn. zm.)
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
k.p.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
KPP	– Kwartalnik Prawa Podatkowego
k.ro.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.)
LEX	– System Informacji Prawnej LEX, wersja CD-ROM, Gdańsk 2007
M. Pod.	– Monitor Podatkowy
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
NTA	– Najwyższy Trybunał Administracyjny
o.p.	– ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 z późn. zm.)
OPA	– Orzecznictwo Sądów Najwyższych w sprawach administracyjnych i podatkowych
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich

ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK–A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Seria A
PiP	– Państwo i Prawo
POP	– Przegląd Orzecznictwa Podatkowego
Prz. Pod.	– Przegląd Podatkowy
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
u.p.d.o.f.	– ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz. U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 z późn. zm.)
u.p.s.d.	– ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r. Nr 142, poz. 1514 z późn. zm.)
u.p.c.c.	– ustawa z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 41, poz. 399 z późn. zm.)
u.z.p.	– ustawa z dnia 19 grudnia 1980 r. o zobowiązaniach podatkowych (tekst jedn. Dz. U. z 1993 r. Nr 108, poz. 486 z późn. zm.)
WSA	– Wojewódzki Sąd Administracyjny

Od autora

Niniejsze opracowanie jest skróconą i zaktualizowaną wersją rozprawy doktorskiej obronionej w 2006 r. na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.

Serdeczne podziękowania chciałbym złożyć na ręce promotora przewodu doktorskiego – Pana prof. zw. dra hab. Leonarda Etela, który sprawił, że zainteresowałem się prawem podatkowym, i dzięki któremu powstała niniejsza praca.

Słowa podziękowania za cenne uwagi kieruję do recenzentów – Pana prof. zw. dra hab. Bogumiła Brzezińskiego oraz Pana prof. zw. dra hab. Eugeniusza Ruśkowskiego. Zostały one wykorzystane przy redakcji książki. Wykorzystano w nim badania realizowane w ramach projektu badawczego KBN „Kontrola tworzenia i stosowania prawa podatkowego pod rządami Konstytucji RP” (1HO2A 00827), kierowanego przez Pana prof. zw. dra hab. Eugeniusza Ruśkowskiego, i przyczyniły się do jej ostatecznego kształtu.

Piotr Pietrasz

Wstęp

Zasadniczym celem niniejszego opracowania jest przeprowadzenie analizy, uregulowanej w polskim systemie podatkowym, konstrukcji prawnej opodatkowania dochodów z nieujawnionych źródeł i nieznajdujących pokrycia w ujawnionych źródłach przychodów. Owa analiza umożliwi w dalszej kolejności uzasadnienie potrzeby opodatkowania tych dochodów przy zastosowaniu szczególnych uregulowań, znajdujących zastosowanie w odniesieniu do podatników ukrywających swoje dochody. W temacie opracowania użyte zostało sformułowanie „dochody nieujawnione”. Polski ustawodawca nie posługuje się natomiast takim pojęciem. Jednak sformułowanie to potocznie oraz przez niektórych przedstawicieli doktryny prawa podatkowego używane jest jako skrót złożonego określenia, a mianowicie dochodów z nieujawnionych źródeł przychodów lub nieznajdujących pokrycia w ujawnionych źródłach. Również w niniejszym opracowaniu autor posługuje się tym skrótem. Inne potoczne określenie dochodów z nieujawnionych źródeł przychodów lub nieznajdujących pokrycia w ujawnionych źródłach to dochody ze źródeł nieujawnionych.

Dochody nieujawnione nie zostały w systemie polskiego prawa podatkowego zdefiniowane w sposób wyczerpujący. Wyznaczając omawianą kategorię, prawodawca skupił się wyłącznie na określeniu zasad ustalania wysokości tych dochodów. Dlatego też w niniejszym opracowaniu podjęto próbę uzupełnienia i usystematyzowania definicji dochodów nieujawnionych.

Powszechnie o konstrukcji opodatkowania dochodów nieujawnionych mówi się, że jest to tzw. podatek od dochodów nieujawnionych. W opracowaniu dokonano analizy przepisów, m.in. pod kątem wykazania, czy konstrukcja opodatkowania dochodów nieujawnionych wyka-

zuje cechy zmienne podatku, pozwalające przypisać jej miano odrębnej daniny, czy też jest to tylko jedna z form podatku dochodowego. Spostrzeżenia poczynione w powyższym przedmiocie umożliwiły jednocześnie wyeksponowanie braków legislacyjnych oraz wątpliwości interpretacyjnych, które do tej pory nie były dostrzegane, zarówno przez sądy administracyjne, jak też przez doktrynę.

Pracę podzielono na dwie zasadnicze części, z których każda stanowi odrębny dział. Pierwsza część, o charakterze teoretycznym, poświęcona jest przedstawieniu pojęcia dochodu traktowanego jako przedmiot opodatkowania oraz ogólnemu scharakteryzowaniu dochodów nieujawnionych. W rozdziale tym poruszono także zagadnienia powstawania dochodów nieujawnionych oraz potrzebę ich opodatkowania. Scharakteryzowano tu również istotę wymiaru podatku od dochodów nieujawnionych, która opiera się na budowie podstawy opodatkowania w oparciu o czynniki obiektywne świadczące o wysokości dochodu uzyskanego przez podatnika.

W rozdziale drugim przeprowadzono analizę i ocenę obowiązujących w Polsce zasad opodatkowania dochodów nieujawnionych. Szczegółowej analizie poddano poszczególne elementy konstrukcji podatku, a mianowicie podmiot podatku, przedmiot opodatkowania, podstawę opodatkowania, stawkę podatkową oraz tryb i warunki płatności. Ponadto przedstawiono zasady wymiaru podatku od dochodów nieujawnionych.

Ze uwagi na ścisłe powiązania przepisów materialnoprawnych, które kreują konstrukcję opodatkowania dochodów nieujawnionych, z regulacjami proceduralnymi, w opracowaniu dokonano również analizy i oceny wybranych problemów z zakresu postępowania w przedmiocie wymiaru podatku od dochodów nieujawnionych. Uwagę poświęcono postępowaniu dowodowemu, zagadnieniom ciężaru dowodzenia oraz oceny dowodów. Zaprezentowano również specyfikę postępowania w przypadku podatników pozostających w związku małżeńskim.

W drugiej części uwagę poświęcono szczegółowym zagadnieniom związanym z opodatkowaniem dochodów nieujawnionych. Ocenie poddano relacje pomiędzy opodatkowaniem dochodów nieujawnionych a obliczeniem dochodu w drodze oszacowania, uznaniem administracyjnym oraz ryczałtowym wymiarem podatku. Z uwagi na 75% stawkę podatkową, instytucji opodatkowania dochodów nieujawnionych przypisuje się miano sankcji podatkowej. Nieodzowne było zatem przeprowadzenie oceny, czy rzeczywiście omawiana konstrukcja może zostać

zaliczona do katalogu sankcji podatkowych. Zwrócono również uwagę na istotne problemy z zakresu orzekania o odpowiedzialności karnej skarbowej osób, na które nałożono podatek od dochodów nieujawnionych. Zaprezentowano usytuowanie konstrukcji opodatkowania dochodów nieujawnionych w systemie podatkowym. Ponadto przedstawiono możliwość zastosowania konstrukcji opodatkowania dochodów nieujawnionych w walce z procederem prania „brudnych pieniędzy”.

Opracowanie uwzględnia stan prawny na dzień 1 stycznia 2007 r.

CZĘŚĆ I

Ogólna charakterystyka opodatkowania dochodów nieujawnionych

Uwagi wstępne

Podatki dochodowe stanowią rdzeń współczesnych systemów podatkowych. Są one stosowane zarówno w fazie osiągania, jak i wydatkowania dochodu. Najczęściej obciążają jednak osiąganie dochodu, a w mniejszym stopniu jego wydatkowanie. Zasadniczą cechą podatku dochodowego obciążającego osiąganie dochodu jest to, że przy opodatkowaniu jednostki nie tylko uwzględniane jest istnienie tego dochodu, lecz także ustawodawca liczy się z jego wysokością poprzez to, że za podstawę wymiaru przyjmuje właśnie dochód uzyskany przez podatnika. W tym stanie rzeczy pojęcie dochodu i jego konstrukcja są zagadnieniami centralnymi dla podatku dochodowego.

Między innymi z powyższych względów już w okresie międzywojennym ogólny podatek dochodowy doczekał się określenia najidealniejszego podatku państw nowożytnych¹. Jednocześnie podkreślano, że odpowiada on kapitalistycznemu duchowi czasów², stanowi „szczyt rozwoju”³, zaś wszystkie inne podatki w zestawieniu z nim są „gorszym wyjściem”⁴. Jednakże ten sam podatek dochodowy wystawia moralność podatkową na ciężką próbę. Łatwiej tu bowiem dopuszczać się oszustw podatkowych niż w wielu innych podatkach i – co jest szczególnie istotne – trudniej też wykryć oszustwa⁵. Dlatego też ogólny podatek dochodowy nazwano owocem, który zerwać mogą tylko społeczeństwa pod względem finansowym dojrzałe, ekonomicznie jędrne i zdrowe⁶.

Zagadnienie opodatkowania dochodów nieujawnionych pozostaje w bezpośrednim związku z opodatkowaniem dochodów, a ściślej rzecz

¹ E. Strasburger, *Ustrój skarbowy Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1922, s. 110.

² S. Głabiński, *Nauka skarbowości*, Warszawa–Lwów 1911, s. 292.

³ A. Krzyżanowski, *Nauka skarbowości*, Warszawa 1923, s. 123.

⁴ J. Zdzitowiecki, *Pojęcie dochodu w polskim podatku dochodowym*, Poznań 1939, s. 8.

⁵ R. Rybarski, *Nauka skarbowości*, Warszawa 1935, s. 271.

⁶ A. Krzyżanowski, *Nauka...*, s. 123.

ujmując: z przeciwdziałaniem uchylaniu się od opodatkowania podatkiem dochodowym oraz eliminowaniem skutków oszustw podatkowych na gruncie podatku dochodowego.

Zasadniczym celem szeroko rozumianego postępowania podatkowego jest doprowadzenie do realizacji publicznoprawnej należności wierzyciela podatkowego, której odpowiada obowiązek świadczenia przez podatnika. Obowiązek ten winien być spełniony nawet wówczas, gdy podatnik nie wyraża chęci wykonywania nałożonych na niego obowiązków związanych z samoobliczeniem podatku dochodowego czy też z jakichkolwiek powodów nie może tych obowiązków wykonać. Również niechęć współdziałania podatnika z organami podatkowymi, wyrażająca się ukrywaniem przedmiotu opodatkowania, nie powinna stanowić przeszkody w ustaleniu rozmiarów należności daninowych tego podatnika oraz w ostatecznym zapłaceniu podatku.

Przepisy prawa podatkowego, i to zarówno materialnego, jak i procesowego, wyposażyły organy podatkowe w określone instrumenty prawne mające na celu ochronę interesów budżetu w przypadku uchylania się podatników od opodatkowania. Jednym z takich instrumentów jest konstrukcja opodatkowania dochodów nieujawnionych, w polskim systemie podatkowym, przez niektórych przedstawicieli doktryny zaliczana do nadzwyczajnych metod wymiaru zobowiązań podatkowych⁷.

Opodatkowanie dochodów nieujawnionych znajduje zastosowanie wyłącznie w stosunku do osób fizycznych podlegających opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych. Zasada ta obowiązuje również w rozwiązaniach opodatkowania dochodów nieujawnionych przyjętych przez państwa zachodnie⁸. Ograniczenie podmiotowe w zakresie stosowania wymiaru podatku od dochodów nieujawnionych wynika z tego, że w omawianej instytucji wykładnikiem dochodu stanowiącego podstawę wymiaru podatku była i jest, m.in., konsumpcja osobista właściwa tylko dla osób fizycznych.

⁷ H. Dzwonkowski, *Powstawanie i wymiar zobowiązań podatkowych*, Warszawa 2003, s. 405 i n.

⁸ Zob. M. Bouvier, *Wprowadzenie do prawa podatkowego i teorii podatku*, Warszawa 2003, s. 118.

Rozdział 1

Dochód jako przedmiot opodatkowania

W nauce prawa podatkowego przez pojęcie przedmiotu opodatkowania rozumie się zjawisko, sytuację, stan faktyczny lub prawny, z którymi ustawodawca łączy obowiązek uiszczenia podatku (powstanie obowiązku podatkowego). Innymi słowy, przedmiot podatku określa, od czego ma być płacony podatek. Przedmiot opodatkowania może mieć charakter gospodarczy lub pozagospodarczy. Charakter gospodarczy, który zdecydowanie przeważa w wyborze przedmiotu, ma np. posiadanie majątku lub osiągnięcie przyrostu majątkowego, osiąganie pożytków materialnych, czyli przychodów, osiąganie dochodu¹.

Konstrukcja przedmiotu opodatkowania w podatku dochodowym nastrocza problemy związane w znacznej mierze z ustaleniem optymalnego schematu dochodu. Na tym tle, zarówno w nauce, jak i w praktyce, pojawiły się różne teorie i rozwiązania prawne, często rozbieżne. Chyba najbardziej jaskrawy przykład tych rozbieżności wiąże się z udzieleniem odpowiedzi na podstawowe pytanie, czy dochodem podlegającym opodatkowaniu są zasoby uzyskiwane, czy też zasoby konsumowane lub akumulowane (np. oszczędności)². Problem ten wymusza niejako uprzednie udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy dochód powinien podlegać opodatkowaniu w trakcie powstawania, czy też w trakcie jego wydatkowania?

Jako przedmiot opodatkowania w podatkach dochodowych co do zasady zdecydowano się przyjąć dochód w trakcie powstawania.

¹ K. Ostrowski, *Prawo finansowe*, Warszawa 1970, s. 147.

² Zob. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, *Finanse i prawo finansowe*, Warszawa 1994, s. 152.

Oznacza to, że przedmiotem opodatkowania jest tu osiągnięcie dochodu³. W następstwie tego w większości systemów podatkowych za dochód podlegający opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych uznaje się wypadkową przychodów i kosztów ich uzyskania. Przy takim założeniu konstrukcji dochodu bezsporne jest to, że co do zasady dochód tworzą wpływy pieniężne uzyskiwane przez jednostkę w oznaczonym czasie, stanowiące nadwyżkę nad kosztami ich uzyskania. Pojawiają się jednak wątpliwości związane z zakresem i treścią katalogu kosztów potrącalnych i niepotrącalnych oraz dochodów zwolnionych z opodatkowania.

Zdefiniowanie w prawie podatkowym dochodu jako przedmiotu opodatkowania jest szczególnie istotnym problemem. Skoro przedmiot opodatkowania określa ten element zmienny podatku, od którego bezpośrednio zależy wysokość należności publicznoprawnej, oznacza to, że jego normatywne ujęcie powinno być precyzyjne i przejrzyste. Stanowi to bowiem podstawowy warunek prawidłowego obliczenia podatku przez samego podatnika. W praktyce natomiast okazuje się, że zagadnienie zidentyfikowania i zdefiniowania dochodu podatkowego jest skomplikowane. Wzbudza ono ponadto w doktrynie finansów bardzo wiele dyskusji i sporów. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest fakt, że dotychczas w żadnym kraju nie udało się opracować pełnej i zarazem jasnej definicji pojęcia dochodu dla celów podatkowych.

Zdefiniowanie dochodu na potrzeby prawa podatkowego nastąpiło niezależnie od jego definicji oraz cech, które są określone w innych gałęziach prawa. Jest to niewątpliwie przejawem zasady autonomii tej dziedziny prawa. W prawie podatkowym mamy do czynienia z pojęciem dochodu dalece odbiegającym od obowiązującego w prawie cywilnym. Jest ono znacznie szersze i jednocześnie mniej precyzyjne. Na przykład można wskazać, że we współczesnych systemach podatkowych zrezygnowano z formy jedynie pieniężnego charakteru dochodu. Został on rozszerzony również na dochody potencjalne.

Żadne ustawodawstwo podatkowe nie zawiera ogólnej definicji terminu „dochód podatkowy”. Przyczyną takiego stanu rzeczy są jednak nie tylko trudności w jej sformułowaniu, lecz również konieczność pozostawienia niezbędnej swobody dla jego ewolucji. Według J. Zdzi-

³ Zob. M. Weralski, *Współczesne systemy podatkowe*, Warszawa 1978, s. 41; J. Małecki, *Charakterystyka ogólna i typy podatków dochodowych* (w:) C. Kosikowski, E. Ruśkowski (red.), *Finanse publiczne i prawo finansowe*, Warszawa 2003, s. 548.

towieckiego⁴ różne teorie definiowania pojęcia dochodu, i tym samym wyznaczania przedmiotu opodatkowania podatkiem dochodowym, można ująć w dwie zasadnicze grupy. W ramach węższego ujęcia pojęcia dochodu wyróżnia się tzw. teorię funduszu konsumpcyjnego, według której za dochód należy uważać te wpływy, które osoba otrzymująca może zużyć na swoje potrzeby w pewnym okresie, i to bez uszczuplenia swojego majątku. Ponadto w tym ujęciu dochodu mieści się również teoria periodyczności, teoria źródeł i teoria rodzajów przychodów. Cechą wspólną powyższych ujęć dochodu jest rozpatrywanie dochodu w związku z jego pochodzeniem, gdyż dochodem jest tylko to, co płynie z określonego źródła. Dochodem są tylko te wpływy, których źródło jest stałe. Wszystko, co płynie z takich źródeł, jak spadki, darowizny, sprzedaż majątku, czy inne wpływy okolicznościowe, niemające nic wspólnego z właściwą działalnością otrzymującego przychód – do dochodu nie należy. W odniesieniu do teorii źródeł teoria periodyczności dodaje warunek regularności powtarzania się wpływów.

Przeciwstawieniem ww. teorii jest teoria czystego przyrostu majątkowego, według której dochodem jest czysty przyrost majątkowy w pewnym określonym czasie. Jest to szersze ujęcie dochodu, gdyż do dochodu zaliczane są wszelkie czyste przychody i użytki, wartość świadczeń osób trzecich, darowizny, spadki, legaty, wygrane loteryjne, odszkodowania i świadczenia.

Według R. Rybarskiego, rozważając o pojęciu dochodu, należy przede wszystkim wskazać na źródło dochodu. Musi być coś, co przynosi dochód. Pojęcie dochodu jest ściśle związane z pojęciem czynnika, z którego dochód płynie. Z dochodem łączy się wyobrażenie o jego stałości. Zdaniem tego autora, jeżeli ktoś jednorazowo z jakiegoś źródła uzyskuje pewne nadwyżki wartości gospodarczej, to mówimy o zysku, a nie o dochodzie⁵. Natomiast według A. Krzyżanowskiego dochodem nazywamy tylko te możliwości konsumpcji, którymi możemy rozporządzać bez naruszenia majątku, zapasu dóbr posiadanego w chwili rozpoczęcia okresu branego pod uwagę⁶. Godne uwagi jest, że pojęcie dochodu wiąże się ściśle z pewnym okresem, w ciągu którego podatnik go otrzymuje. Rzeczywisty dochód możemy poznać dopiero po upływie tego okresu, którym jest najczęściej rok gospodarczy⁷.

⁴ J. Zdzitowiecki, *Pojęcie dochodu...*, s. 12 i n.

⁵ R. Rybarski, *Wartość, kapitał i dochód*, Warszawa, s. 183 (za:) J. Zdzitowiecki, *Pojęcie dochodu...*, s. 13.

⁶ A. Krzyżanowski, *Nauka...*, s. 242.

⁷ S. Głabiński, *Nauka...*, s. 289.

W literaturze przedwojennej podkreślano, że podatek o charakterze osobistym domaga się znajomości rzeczywistego czystego dochodu. Zdaniem R. Rybarskiego czysty dochód jest natomiast nadwyżką wartości osiągniętą w danym okresie po pokryciu kosztów jego uzyskania, zachowania i zabezpieczenia⁸. Poznanie rzeczywistego (czystego) dochodu zdeterminowane jest prawidłowością, zgodnie z którą podatek obciążający uzyskiwanie dochodu jest związany z osobą, która osiąga ten dochód. Dlatego też z powszechną akceptacją spotkało się uwzględnianie właściwości osobistych podatnika, takich jak wiek, zdrowie, stan rodzinny. To z kolei wiązało się z uwzględnianiem postulatu zdolności płatniczej i sprawiedliwości. Podatki wymierzane od dochodu, czyli podatki bezpośrednie, mają bardzo wielu zwolenników właśnie ze względu na to, że dochód w roli podstawy opodatkowania wśród wszystkich innych możliwych jest najbliższy kategorii zdolności płatniczej podatnika⁹.

W doktrynie nauki skarbowości przyjęto, że dochód, który jest osobisty, oznacza pewną sumę pieniężną służącą do rozporządzenia przez osoby. Dochód taki powinien być trwałym źródłem utrzymania gospodarza i jego rodziny¹⁰. Stąd też uznano, że dochodem w ścisłym tego słowa znaczeniu jest tylko przyrost użyteczności po potrąceniu kosztów związanych ze zdobyciem tych użyteczności. Jest to dochód czysty. Przez pojęcie dochodu surowego rozumiano natomiast ogół przyływów użyteczności bez uwzględniania strat, poniesionych dla ich osiągnięcia¹¹. Koncepcja opodatkowania tylko dochodu czystego wynikała stąd, iż postulatem jest, że jednostka ma zaspokajać potrzeby bez naruszania swojego majątku. Konsumowanie całego surowego dochodu zmniejszałoby oczywiście majątek. Natomiast ograniczenie konsumpcji do dochodu czystego gwarantuje nienaruszenie majątku, a tym samym rokuje prawdopodobieństwo utrzymania nadal czystego dochodu.

Współcześnie przez dochód osób fizycznych można rozumieć strumień wpływających z różnych źródeł dóbr i usług (tzw. dochód w naturze) oraz kwot pieniężnych (dochód pieniężny). Dochód jest osiągany w wyniku wytwarzania dóbr i świadczenia usług, transferów bezzwrotnych (rent, emerytur), świadczenia pracy zarobkowej. Może także pochodzić z majątku lub kapitału oraz innych rodzajów działalności¹².

⁸ R. Rybarski, *Nauka...*, s. 270.

⁹ Z. Fedorowicz, *Polityka fiskalna*, Poznań 1998, s. 89.

¹⁰ Por. S. Głabiński, *Nauka...*, s. 377.

¹¹ J. Zdzitowiecki, *Pojęcie dochodu...*, s. 18.

¹² A. Komar, *Systemy podatkowe krajów Unii Europejskiej*, Warszawa 1996, s. 34.

Przyjęcie przez ustawodawcę takiej, a nie innej, koncepcji dochodu powinno rzutować na przyjmowane w danym kraju konstrukcje prawne podatku dochodowego, a także pozwala oceniać ich poprawność i stanowi wskazówkę co do właściwej interpretacji przepisów w trakcie stosowania prawa. W dążeniu przez ustawodawców do objęcia podatkiem dochodowym wszystkich przychodów podatnika można obserwować ewolucję w kierunku rozszerzania się pojęcia dochodu podatkowego. Obecnie obowiązuje szeroka koncepcja dochodu, według której dochód podlegający opodatkowaniu rozumiany jest jako wzbogacenie podmiotu ekonomicznego w danym okresie. Koncepcja ta przeważa w systemach podatkowych państw uprzemysłowionych. Jej przyjęcie powoduje, iż opodatkowaniu podatkiem dochodowym poddawane są wszystkie dochody podatnika, w tym zyski kapitałowe, różnego rodzaju zyski nadzwyczajne, wygrane w grach losowych, zyski spekulacyjne, przychody z działalności nielegalnej, niezależnie od tego, czy mają formę pieniężną, czy też naturalną. Tym samym dochodem podatkowym powinno się obejmować wszelkiego rodzaju „wzbogacenie się” podatnika – bez względu na to, w jaki sposób i w jakich okolicznościach zostało ono uzyskane.

Punktem wyjścia do zdefiniowania podstawy opodatkowania w podatkach dochodowych jest ustalenie źródeł oraz form osiągnięcia przychodów. Następuje to najczęściej poprzez szczegółowe wyliczenie tych źródeł i dokładny opis sposobu pomiaru przychodów w taksatywnym wyliczeniu. Problem szerokiego ujęcia dochodu podatkowego ustawodawstwa poszczególnych państw rozwiązują natomiast poprzez wprowadzenie do katalogu źródeł przychodów niedookreślonej kategorii „dochodów różnych” czy też „dochodów innych”. Dzięki temu zabiegowi legislacyjnemu do przedmiotu podatku włącza się dochody niewymienione imiennie w ustawie podatkowej¹³.

Wobec różnych możliwości określenia dochodu, rozróżniania dochodu surowego, dochodu czystego oraz dochodu wolnego, zachodzi potrzeba wyraźnego ustalenia w prawie podatkowym tego, co jest przedmiotem podatku dochodowego, tj. w jakim znaczeniu słowa „dochód” odpowiadający mu stan faktyczny jest przedmiotem podatku. W doktrynie prawa finansowego podkreślana jest znaczna umowność, jeżeli chodzi o określenie pojęcia „dochodu podatkowego”¹⁴. Można wręcz

¹³ Zob. M. Kalinowski, *Współczesne systemy podatkowe*, Warszawa 1996, s. 52; M. Weralski, *Współczesne...*, s. 41.

¹⁴ A. Kostecki, *Podatki przychodowe i podatki dochodowe* (w:) M. Weralski (red.), *System instytucji prawnofinansowych PRL*, t. III, Wrocław 1985, s. 280.

dojść do wniosku, że ustawodawca określa pojęcie dochodu w sposób uznaniowy. Dla celów obliczenia podstawy podatku dochodowego wprowadza się w większości ustawodawstw, a w tym również i w polskim, specjalne formy obliczania „dochodu podatkowego”. Zatem ów „dochód podatkowy”, w tym także określony jako nadwyżka przychodów nad kosztami uzyskania, ustalany jest wyłącznie na podstawie przepisów prawa podatkowego i na potrzeby tego prawa. Przychodami i kosztami mającymi wpływ na jego wysokość są tylko te przychody i koszty, które zostały wyraźnie określone w przepisach prawa podatkowego. Oznacza to, że o tym, jakie zjawiska uznawane są w świetle prawa podatkowego za przychody i koszty ich uzyskania, decyduje ustawodawca podatkowy. To on bowiem, określając podatkowopravny stan faktyczny, wskazuje – nie gdzie indziej, tylko w tekście aktu prawnego o randze ustawy – na zdarzenia lub działania, których występowanie rodzi obowiązek podatkowy i wpływa na jego zakres.

Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest to, że również poszczególne składniki dochodu, czyli przychody i koszty ich uzyskania, są w prawie podatkowym kategoriami umownymi, odbiegającymi od rzeczywistego pojęcia przychodów i kosztów w ujęciu ekonomicznym. Przyczyny tego są takie same w odniesieniu zarówno do przychodów, jak i do kosztów uzyskania przychodów: racjonalne z punktu widzenia systemu podatkowego uproszczenia w ustalaniu podstawy opodatkowania i podatku oraz realizowana polityka społeczno-gospodarcza, różnicująca podejście do dochodów z różnych źródeł przychodów. W rezultacie niektórzy autorzy wskazują, iż podstawa opodatkowania odbiega od rzeczywistego dochodu podatników, a kwota podatku nie koresponduje z ich zdolnością podatkową¹⁵. Większość autorów opowiada się jednak za stanowiskiem, iż dochód, nawet ten określony przez ustawodawcę podatkowego, pozostaje głównym wskaźnikiem mogącym świadczyć o zdolności płatniczej podatnika¹⁶.

Z zagadnieniem dochodu jako przedmiotu opodatkowania podatkiem dochodowym, wiąże się bezpośrednio rozróżnienie podatku na podatek cedularny, zwany też podatkiem analitycznym, i podatek globalny, określany ponadto jako podatek syntetyczny czy też unitarny. Podatki ceduralne były najwcześniejszą formą opodatkowania dochodów. Ich cechą charakterystyczną jest to, iż każda kategoria dochodu (nazywa-

¹⁵ Zob. I. Bolkowiak, *Koncepcje opodatkowania dochodów osób fizycznych* (w:) A. Pomorska (red.), *Kierunki reformy polskiego systemu podatkowego*, Lublin 2003, s. 214.

¹⁶ A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001, s. 69.

na również cedułą) poddana jest odrębnemu podatkowi, posiadającemu własną konstrukcję podstawy opodatkowania oraz własne stawki, których wysokość jest zwykle zależna od charakteru dochodu. W literaturze wskazuje się, że dzięki opodatkowaniu cedularnemu osiąga się bardziej sprawiedliwe opodatkowanie każdego rodzaju dochodu. Jego wadą jest natomiast to, że nie uwzględnia on całokształtu sytuacji finansowej podatnika, a tym samym jego zdolności do poniesienia ciężaru podatkowego. Z kolei podatek globalny, który wyparł podatek cedularny, uważany jest powszechnie za nowoczesną formę opodatkowania. Podkreśla się jednocześnie, że najlepiej realizuje on zasadę opodatkowania podatnika według jego zdolności podatkowej. Kumulując wszelkie przychody podatnika ze wszystkich możliwych źródeł, ma się pełny obraz jego sytuacji materialnej¹⁷. Nie oznacza to jednak, iż opodatkowanie dochodów może być absolutnie unitarne, bez uwzględnienia elementów opodatkowania cedularnego. W literaturze podkreśla się bowiem, że tak długo nie będzie możliwe stosowanie podatków czysto unitarnych, jak długo organy podatkowe nie będą miały takich samych możliwości ustalenia i kontroli wysokości dochodów w odniesieniu do poszczególnych źródeł przychodów¹⁸. Byłoby sprzeczne z zasadami sprawiedliwości podatkowej zastosowanie takich samych stawek zarówno do dochodów, których wysokość jest dobrze znana organom podatkowym, jak też do dochodów, które mogą być łatwo ukryte przed organami podatkowymi. Ustalenie i opodatkowanie dochodów w sposób absolutnie identyczny oznaczałoby w istocie karanie osób osiągających dochody dające się ustalić bez najmniejszego marginesu obawy o pomyłkę w stosunku do osób, których dochody są mniej uchwytnie. Nie jest sprawiedliwy podatek, w którym przestrzegana jest zasada „od równych dochodów równy podatek”, lecz podatek realizujący zasadę „od znanego równego dochodu równy podatek”. Nieuwzględnienie tej ostatniej zasady prowadzi do nieobjęcia opodatkowaniem dochodów, których wysokość nie może zostać łatwo ustalona przez organy podatkowe.

Tendencja do unifikacji podatków dochodowych nie doprowadziła do ustanowienia naprawdę jednolitego podatku, w którym w ramach jednej operacji można byłoby ustalić wysokość tego podatku. W istocie w podatkach spotykanych w różnych systemach podatkowych, w tym również w systemie polskim, nie ma jednolitej kategorii dochodu, lecz istnieją poszczególne dochody płynące z różnych źródeł, które są

¹⁷ M. Weralski, *Współczesne...*, s. 37.

¹⁸ Zob. M. Kalinowski, *Współczesne...*, s. 50.

ujmowane odrębnie. Natomiast ustalenie ich wysokości nie służy bezpośrednio obliczeniu należnego podatku, lecz ustaleniu globalnego dochodu opodatkowanego. Dopuszczalne jest stosowanie różnych metod ustalania częściowych dochodów w zależności od ich rodzajów. Stanowi to również ułatwienie realizacji polityki podatkowej.

Jeżeli chodzi o kwestię ujęcia przedmiotu opodatkowania w polskich regulacjach dotyczących opodatkowania dochodów osób fizycznych, to z art. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz. U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 z późn. zm.) – u.p.d.o.f., wynika, że ustawa ta reguluje opodatkowanie podatkiem dochodowym dochodów osób fizycznych. Przedmiot opodatkowania został tu jednakże określony w sposób uproszczony, niejako w jego fizycznej postaci. W rzeczywistości przedmiotem opodatkowania jest nie tyle dochód, co czynności faktyczne i prawne powodujące powstanie dochodu¹⁹. Przedmiot opodatkowania określa się tu również jako osiągnięcie dochodu²⁰. Od powyższej reguły istnieją pewne wyjątki, w ramach których przedmiotem omawianego podatku jest osiągnięcie przychodów. Z opodatkowaniem osiągnięcia przychodów mamy do czynienia w przypadkach określonych w art. 29, art. 30 oraz w art. 30a u.p.d.o.f.

Zgodnie z postanowieniami art. 9 ust. 1 u.p.d.o.f., opodatkowaniu podatkiem dochodowym podlegają wszelkiego rodzaju dochody, co jest wyrazem zasady powszechności opodatkowania, z wyjątkiem dochodów wymienionych w art. 21, 52, 52a i 52c oraz dochodów, od których, na podstawie przepisów ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 z późn. zm.) – o.p., zaniechano poboru podatku. Stosownie zaś do zapisu ust. 2 tego artykułu, dochodem ze źródła przychodów, jeżeli przepisy art. 24 i 25 nie stanowią inaczej, jest nadwyżka sumy przychodów z tego źródła nad kosztami ich uzyskania, osiągnięta w roku podatkowym. Jeżeli koszty uzyskania przekraczają sumę przychodów, różnica jest stratą ze źródła przychodów.

Polski prawodawca zadbał, by utrzymana została zasada, zgodnie z którą podatek dochodowy jest ciężarem publicznoprawnym odnoszącym się pośrednio do przyrostu majątku, a zatem przychodem – jako źródłem dochodu – jest tylko taka wartość, która, wchodząc do majątku podatnika, może powiększyć jego aktywa lub zmniejszać pasywa. Przychodem są zatem wartości, które powiększają aktywa majątkowe

¹⁹ Zob. R. Mastalski, *Prawo podatkowe*, Warszawa 2004, s. 380.

²⁰ Zob. J. Malecki, *Charakterystyka...*, s. 548.

podatnika, a więc takie, którymi może on rozporządzać jak własnymi²¹. Określając ogólny przedmiot opodatkowania w podatku dochodowym od osób fizycznych, nie kierowano się jednak klasyczną teorią źródeł, chociażby ze względu na to, iż opodatkowaniu podlegają również nieperiodyczne i jednorazowe dochody z tytułu sprzedaży albo zamiany rzeczy i praw majątkowych, ani też teorią czystego przyrostu majątkowego. Trudno też obecnej konstrukcji podatku dochodowego przypisać miano bezwzględnej powszechności wobec wyłączenia przez ustawodawcę w art. 2 u.p.d.o.f. niektórych przychodów z podlegania ustawie, a także wobec zawartego w art. 21, 52, 52a i 52c katalogu dochodów zwolnionych z opodatkowania.

Na gruncie polskiej ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, pomimo unitarnego charakteru omawianego podatku, widoczne jest utrzymanie elementów cedularności. Zgodnie z treścią art. 9 ust. 1a u.p.d.o.f., jeżeli podatnik uzyskuje dochody z więcej niż jednego źródła, przedmiotem opodatkowania w danym roku podatkowym jest, z zastrzeżeniem art. 24 ust. 3, art. 29–30c, 30e oraz 44 ust. 7e, i 7f, suma dochodów ze wszystkich źródeł przychodów. Ustawa posługuje się zatem dwoma pojęciami dochodu jako dodatniej różnicy pomiędzy przychodami a kosztami ich uzyskania. Używa nazwy „suma dochodów ze wszystkich źródeł przychodów” w rozumieniu tzw. dochodu ogólnego danego podatnika ponadto mówi o tzw. dochodach częściowych, odnosząc je do nadwyżki sumy przychodów z konkretnego źródła nad kosztami ich uzyskania w danym roku podatkowym. Począwszy od 2004 r., globalny charakter polskiego podatku dochodowego od osób fizycznych uległ poważnym ograniczeniom. Fakt ten wiąże się z odrębnym opodatkowaniem dochodów uzyskanych ze zbycia niektórych papierów wartościowych (art. 30b u.p.d.o.f.) oraz dochodów z działalności gospodarczej (art. 30c u.p.d.o.f.). W obu powyższych przypadkach ma zastosowanie 19-procentowa, liniowa stawka podatkowa.

Od przedstawionych na wstępie rozdziału problemów związanych z określeniem definicji dochodu nie ustrzegł się także polski ustawodawca podatkowy. W podatku dochodowym od osób fizycznych przedmiot opodatkowania, czyli dochód, został ujęty jako wypadkowa przychodów oraz kosztów poniesionych w celu ich uzyskania. Jednakże są przewidziane od tej zasady wyjątki, o których będzie mowa w dalszej

²¹ Zob. następujące wyroki NSA: z dnia 26 maja 1995 r., III SA 1186/94, Prawo Gospodarcze 1995, nr 9, s. 10; z dnia 14 maja 1998 r., SA/Sz 1305/97, LEX nr 35 950 oraz z dnia 19 stycznia 2000 r., I SA/Wr 880/98, LEX nr 40 562.

części rozdziału. W omawianej ustawie prawodawca – dla celów podatkowych – obszernie zdefiniował przychody oraz koszty ich uzyskania, które są elementami składowymi dochodu. Pojęcia zdefiniowane przez ustawodawcę odbiegają jednak od znaczenia przychodów oraz kosztów w ujęciu ekonomicznym. Wyraznym przejawem tej odrębności jest w szczególności określenie katalogów przysporzeń wyłączonych od opodatkowania tym podatkiem (art. 2 u.p.d.o.f.), niezaliczanych do przychodów podatkowych (art. 14 ust. 3 u.p.d.o.f.) oraz wydatków niezaliczanych do kosztów uzyskania przychodów (art. 23 ust. 1 u.p.d.o.f.). Poza kosztami rzeczywiście ponoszonymi, które podatnik może potrącić od przychodu, ustawa w stosunku do niektórych źródeł przychodów określa również zryczałtowane koszty uzyskania przychodów. Zastosowanie przez ustawodawcę zryczałtowanych kosztów uzyskania przychodów z jednej strony upraszcza dokonanie obliczenia podatku, z drugiej jednak – oddala dochód obliczony przy zastosowaniu takiej konstrukcji kosztów uzyskania przychodów od dochodu osiągniętego rzeczywiście przez podatnika. Ponadto o swoistym charakterze dochodu w ujęciu podatkowym, czyli dochodu kształtującego podstawę wymiaru podatku, świadczy obszerny katalog dochodów zwolnionych z opodatkowania (art. 21, 52, 52a i 52c u.p.d.o.f.).

Powracając do kwestii konstrukcji dochodu w ramach polskiej ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, godne podkreślenia jest, że oprócz dochodu rozumianego jako nadwyżka przychodów nad kosztami ich uzyskania prawodawca przewidział także inne schematy ustalania dochodu. Przychody i koszty ich uzyskania w tych przypadkach bądź to w ogóle nie występują, bądź też nie są jedynymi elementami składowymi dochodu. Owe inne schematy ustalania dochodu ustawodawca wskazał głównie w rozdziale 5 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych zatytułowanym „Szczegółowe zasady ustalania dochodu”. Unormowane zostały w tym miejscu zasady ustalania dochodu, m.in., podatników zobowiązanych do sporządzania sprawozdania finansowego, prowadzących podatkową księgę przychodów i rozchodów, likwidujących działalność gospodarczą, osiągających przychody z działów specjalnych produkcji rolnej, a także stosujących ceny transferowe.

W oparciu o przedstawioną powyżej analizę można dojść do wniosku, że we współczesnym ustawodawstwie występuje bardzo wyraźne rozróżnienie między pojęciem dochodu rzeczywistego a dochodu uznanego przez ustawodawcę jako „dochód podatkowy”, stanowiącego podstawę opodatkowania. Obecnie najczęściej ustawodawca, przy określaniu

podstawy wymiaru zarówno dla przedsiębiorstw publicznych, jak i działalności prywatnej oraz osób fizycznych, posługuje się pojęciem „dochodu podatkowego”. Każdorazowo pojęcie to jest ustalone normatywnie. Ze względu na różny katalog kosztów potrącalnych i niepotrącalnych, a także obszerny katalog przychodów zwolnionych z opodatkowania, czy wreszcie ze względu na jeszcze odmienne, przewidziane w ustawach, konstrukcje dochodu, dochód podatkowy oddala się od rzeczywistości otrzymanego dochodu. Z przytoczonych przykładów nasuwa się wniosek o nieprzydatności pojęcia rzeczywistego dochodu na potrzeby opodatkowania. Trzeba więc posługiwać się tymi konstrukcjami, którymi ustawodawca określa różne formy budowy dochodu i zysku podatkowego. Jest to nowa charakterystyczna cecha współczesnych konstrukcji podatkowych, odbiegająca daleko od dawnych tradycyjnych form określania podstawy wymiaru w podatkach dochodowych²². Prawdopodobnie tę dostrzegł również NSA, czemu dał wyraz w jednym z orzeczeń, stwierdzając, że skoro na gruncie wykładni językowej oraz języka prawnego pojęcie dochodu jest określone swoiście, stosowanie przez organy podatkowe wykładni ścieśniającej, odwołującej się do kategorii ekonomicznych, jest niedopuszczalne²³.

Choć z jednej strony pojęcie dochodu odbiega znacznie od jego ujęcia ekonomicznego, nie oznacza to całkowitego oderwania konstrukcji podatku od zagadnienia ekonomiczności przedmiotu opodatkowania. W konstrukcji podatku eksponowana jest na ogół specjalna budowa i zakres podstawy opodatkowania. Wyraz ekonomiczności uwidacznia się właśnie przy opodatkowaniu dochodu. Sama technika ustalania dochodu poprzez określenie katalogu kosztów i strat uznanych za uzasadnione, w celu uzyskania dochodu, a także niepotrącalnych kosztów i wydatków, stwarza pole dla ustawodawcy, dając mu wpływ na racjonalną działalność ekonomiczną podmiotu opodatkowanego²⁴.

W procesie gospodarowania dochód najpierw kształtuje się, następnie już osiągnięty daje się ostatecznie obrachować – i wreszcie zostaje zużyty. W tych stadiach, łatwiej niż kiedy indziej, można zidentyfikować osobę, do której dochód należy, i przeto określić, jaki ma ona ponieść ciężar podatkowy i jaki rzeczywiście ponosi²⁵. W doborze podatków ważne jest to, by źródło ich było widoczne, a system podatkowy powinien

²² Zob. N. Gajl, *Modele podatkowe. Podatki dochodowe*, Warszawa 1995, s. 28.

²³ Zob. wyrok NSA z dnia 8 września 1994 r., SA/Po 884/94, POP 1999, z. 2, poz. 44.

²⁴ N. Gajl, *Modele...*, s. 26.

²⁵ J. Zdzitowiecki, *System podatkowy*, RPEiS 1961, nr 1, s. 34.